

IMRE KATALIN

Ne kelljen félnie egy diáknak sem¹

Középkolai tanár vagyok. A konferencia programja szerint 10:50–11:10 között hallgathatnak engem. A témám: A szakma igé- nyei és tapasztalatai: mit és hogyan lenne érdemes tanítani a cigány- ságról?

Nem tudok válaszolni a kérdésre.

Utána lehetett volna nézni, könyvtározni és fel- készülni a témából, de nem tettem. (Egyedül *Balázs Annának* kutatását² olvastam még valamikor tavaly, illetve most, a konferencia ürügyén *Daróczi Ágnes* és *Dr. Orsós Anna* tételmondatait.³)

Könyvtározás helyett megpróbáltam magamba nézni és végiggondolni, hogyan is reagálnék személyesen arra, ha egy elem kerülő tankönyvben a cigányokról lenne szó.

Először mint 8 éves kis cigánylány jelentem meg a lelki szemeim előtt. Kihúzott derékkal ülök a padban, a tanító néni felszólítja az osztályt: „Nyissátok ki a tankönyvet a 48. oldalon!”

Kinyitom és a cigány szót betűzöm ki, majd a tanító néni elkezd beszélni a cigá-

nyokról. Visszanézve akkori önmagamra, úgy gondolom, remegő gyomorral, sírásra görbülő szájjal vártam-túrtem volna, hogy az elkövetkező percekben bántsanak és gú- nyoljanak. Félttem volna és világgá akartam volna menni, de legalábbis a pad alá bújni.

A következő elképzelt képen már 16 éves vagyok, gimnazista. A tankönyv-

ben lévő diagramot elemzem: a cigányok 0,5%-a értelmiségi. A tanár beszélgetést, vitát kezdeményez a diagram adatairól. Én pedig az elmúlt évek alatt kifejlesztett technikámmal mélyre nyomom a félel-

mem, szorongásom, majd az érzelmeimet félrakerkva, iskolában pallérozott logikával, intelligenciával, racionáli- san válaszolgotok a tanár kérdéseire. Tanóra után, a nap hátralévő részében meg sem szólalok.

Próbáltam elképzelni azt is, hogy egyetemistaként kerül elem cigányokról szóló tankönyvi lecke, de ezt még elképzelnem sem sikerült. Egyete- mistaként már magával a cigány kifeje-

először mint 8 éves kis cigánylány jelentem meg a lelki szemeim előtt

egyetemistaként már magával a cigány kifejezéssel sem nagyon találkoztam

¹ Az OFI TÁMOP 3. 1. 15. projektje és az EMMI Szociális Ügyekért és Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkársága által 2015. július 20-án megrendezett, *Együtt méltósággal – Romák/cigányok jelenléte a hazai tankönyvekben* című konferencián elhangzott beszéd szerkesztett változata.

² Letöltés: http://issuu.com/monitornyitottmuhely/docs/monitor_fekete_pont_2014_tank_nyvk (2015. 07. 19.)

³ Ezek a tételmondatok – jelen lapszám Napló rovatában olvashatók – a tankönyvektől elvárt tartalmakat és szemlé- leti elemeket fogalmazzák meg, ezeket vitatta meg a konferencia.

zéssel sem nagyon találkoztam. Ráutaló, behelyettesítő szavakat használtak tanult kollégáim, pl. barnák, fekete lábúak, azok, akik sokan vannak, azok, akiket nem szabad megemlíteni, azok, akik nem ezt tanulták otthon... Vagy a legszebb példa: az egyik szakdolgozatom alapjául szolgáló kutatás során a témavezető utasítására egyszerűen csak egy „Z” betűt kellett írnom a cigány alanyok vizsgálati lapjára (német: Zigeuner).

Felnőtt koromban sem került előm olyan tankönyv, amely a cigányokról mesélt volna. Keresve is csak nehezen találtam olyan szövegeket, amelyek segítettek engem abban, hogy megtudjam: ki is vagyok és honnan jöttem. Ami elég megdöbbentő, ha figyelembe vesszük, hogy az a tudás keresés nélkül is előm jött, hogy például a benzolgyűrű szigma síkjához képest hogyan helyezkedik el a pi pálya delokalizált elektron szextettje.

Úgy érzem, hogy kiegyensúlyozottabb, biztosabb lábakon álló felnőtt volnék, ha e helyett a tudás helyett, vagy legalábbis mellette, azzal is megismertet egy tankönyv, hogy nekem, mint cigánynak, mi közöm lehet az „öt folyó vidékéhez”, vagy akár azzal, hogy mit is mondanak a társadalomkutatók akkor, amikor romungrónak titulálnak. Aránytalanul sok energiámat használtam el, míg kiderítettem, hogy valójában romungricának kellene engem nevezni, ha már az anyámtól tanult muzsikuss cigány kifejezés nem elég jó. (Persze az is lehet, hogy a nemes embertudományok romani nyelven beszélnek, én pedig fölöslegesen háborgok.)

Mióta pedagógus vagyok, már sokkal könnyebb dolgom van; saját szám íze szerint beszélhetek diákjaimmal a cigányokról. Megvallom, hogy nemigen került előm olyan tankönyv, amely ezeket a beszélgetéseket megkönnyítette, segítette volna.

Ismerek olyan pedagógusokat, akik jól megírt tankönyvek nélkül is ember módra foglalkoznak nap mint nap végtelenül nehéz helyzetben lévő cigány gyerekekkel. Láttam őket munka közben például

saját szám íze szerint
beszélhetek diákjaimmal
a cigányokról

Toldon⁴ és olvashattam is ilyen tiszteletre méltó pedagógusokról, például a *Kiútkeresők*⁵ című könyvben. Sajnos, én nem tudok annyira nagyszerű lenni, mint ezek a kollé-

gáim, nekem szükségem lenne néhány jól megírt tankönyvre.

Azzal szembesültem a tanóráimon, hogy azért nem tudok cigányokról szóló ismereteket átadni a fiataloknak, mert én magam sem vagyok birtokában ezeknek az ismereteknek. Alig tudok magamról, mint cigányról valamit.

Amit – ha átadni nem is –, de legalábbis megéreztetni tudok a tizenévesekkel, az egy szemlélet: a saját látásmódom. De annak meg – szigorúan véve – semmi köze a cigányokhoz. Mert kihez van köze annak, hogy minden ember érték, az élet szép, a változatosság gyönyörködtet? A krédómat tudom csak megmutatni, tanóráról tanórára.

Pedagógusként csak annyit tehetek, hogy úgy vezetem az óráimat, hogy közben ne kelljen félnie egy diáknak sem. Se cigánynak, se nem cigánynak. Senkinek sem, lehetőleg még nekem sem, aki a tanórát vezetem.

⁴ Az L. Ritók Nóra vezette Igazgyöngy Alapítvány által segített, többségében romák lakta település.

⁵ Takács Géza (2007): *Kiútkeresők*. Osiris, Budapest.

Igen sokszor megfordul a fejemben: jó lenne cigány emberekről mesélni, valódi cigány embereket bemutatni. Nem a sztereotípiákra reagálva szeretek a cigányokról beszélgetni a diákokkal, hanem az általam valódinak vélt képet próbálom láthatóvá tenni. Sokféleképpen nehezek ezek a beszélgetések, egy-egy jól megírt tankönyv minden bizonnyal a segítségemre lenne.

A legnagyobb segítséget pedig az jelentené, ha már alsó tagozatban – sőt, már óvodában – olyan nevelésben részesülne a gyerekek, amely segítségével képesek lennének természetesnek tekinteni a sokszínűséget.

Az általam kívánatosnak tartott szemléletet a deklarált tantervbe is egészen biztosan bele lehet csempészni, felülről szabályozva.

A cigányokról formálódó iskolai kép talán mégsem a tanterven múlik. Sokkal inkább azon, hogy a pedagógusok hogyan értelmezik a tantervet, és hogyan valósítják meg a tantervben előírt tartalmakat. Azaz kulcsfontosságú ebben a kérdésben is a tanár személye, látásmódja. Végtelenül fontosnak tartom a „rejtett tantervet”, hiszen biztosan a legerősebb hatással bír. A cigányoknak – és bárki ember fiának –, a rejtett tanterven keresztül van igazán esélye arra, hogy a felnőtté váló nemzedék embernek, tiszteletre méltónak és becsülendőnek, egyazon társadalmi közösség tagjának tekintse. A tanteremben álló pedagóguson múlik, hogy működteti-e ezt a rejtett tantervet. De persze rögtön a pedagógusok után a tankönyvíróknak lehetne eszközük ahhoz,

hogy egy – akár a cigányok számára is – élhetőbb világ felé haladjunk.

A kulcsszereplő tehát a tanár.

Úgy gondolom, hogy kivételes és szerencsés helyzetben vagyunk mi tanárok, mert nem az egész társadalommal kell kezdenünk valamit egyszerre, hanem pusztán 30-35 fiatallal, és velük is egyszerre csak 45 percig kell együtt lennünk.

Hiszem, hogy ezek a bővös 45 percek elegendőek lehetnek arra, hogy végső soron mégiscsak az egész társadalomra hassunk.

Ha most szeptemberben, a soron következő tanév kezdetével olyan

szemlélet szerint, olyan látásmód alapján használjuk ki ezeket az ajándékba kapott 45 percket, amelyben a cigány ember éppúgy csak egy ember a sok közül, mint itt bármelyikünk, akkor néhány tanév elteltével már egy egész generáció fog úgy leéretté válni, hogy a cigány embert képes lesz emberszámba venni.

Ez annyira lehetetlennek hangzik, hogy véghez kellene vinni.

Épp ezért ez a konferencia számomra akkor adna igazán valamit, akkor tudnám hasznosnak ítélni, ha a kezdete lehetne valamiféle közös munkának. Jó lenne, ha akadnának olyan társak, akik közös gondolkodás után, azonos szándékkal operatív teendőkre, feladatokra bontanák, hogyan is lehetne ezt a lehetetlent lehetőségessé tenni, a gyakorlatban megvalósítani.

Első lépésként talán elég lenne annyi, ha elkezdénénk módszeresen dolgozni azon, hogy választ tudjunk adni a címben megfogalmazott felvetésre.

egy-egy jól megírt tankönyv minden bizonnyal a segítségemre lenne.

a cigány ember éppúgy csak egy ember a sok közül, mint itt bármelyikünk

„TUDÁS – HATALOM” – SAJTÓFOTÓ A HATVANAS ÉVEKBŐL

Egy I. osztályos első napja a József Attila-telep I. számú Általános Iskolájában.

Varga Terike I/A osztályos kisdíák reggel még megszeppenve ült be az iskolapadba, de mire vége lett a tanításnak, ő lett mind között a legelevenebb.

(MTI Fotó, Friedmann Endre felv.)